

R. FACSÁDY ANNAMÁRIA

ÉKSZERLENYOMATOS RÓMAI TÉGLA AQUINCUMBÓL

Az Aquincumi Múzeum téglarakatárának rendezése, illetve adatbázisának készítése során egy nem szokványos lenyomatú töredéket emeltünk ki.¹ A téglát Hajógyári-szigeten 1996-ban, H. Kérdő Katalin vezetésével végzett feltárásból² származik, s a helytartói rezidencia területéről ismert építési kerámia rendszerezése, valamint egyetemi szakdolgozat formájában történt részbeni feldolgozása³ kapcsán terelődött rá a figyelem.

A tégladarab⁴ mérete 21,5 x 12 cm, vastagsága 2 cm. A törésfelületekből egyértelműen megállapítható, hogy *tubus* szélesebb oldallapjának töredéke, felületén bemélyített vonalakon kívül még a téglaporos mészhabarc maradványait lehetett megfigyelni. A rajta lévő bélyeg szövege: CHO(rtis). A töredék jelentőségét, egyedi elbírálásának szükségességét azonban egy minden bizonnyal véletlenül rákerült lenyomatnak köszönheti. A csupán technikai okok miatt készített vonalak között megbúvó ábrázolás ugyanis egy vésett gemmával⁵ díszített fejű gyűrűtől származik. (1. kép)

A GYÜRŰ FELTÉTELEZETT TÍPUSA ÉS A GEMMA ÁBRÁZOLÁSA

A gyűrűt viselő kéz legalább kétszer ért hozzá a még nyers téglához a *tubus* egyik hosszabbik oldalának szélénél. A lenyomat duplázódása – 4-5 mm-es eltéréssel – élesen kirajzolódik, (2. kép) a kettős lenyomat miatt viszont a gyűrű formája kevésbé karakterisztikus. Az első, eredetileg bizonyosan teljesebb formát mutató lenyomaton a gemmakép részlete, a gyűrű fejének alakja, a vállak indítása mutatkozik. A második, felsőbb lenyomat

az előbbi részben eltakarja ugyan, de szerencsésen megmaradt a gyűrűfejet díszítő, valószínűsíthető *gemma* csaknem teljes terjedelmű ábrázolása. Az enyhén ovális gyűrűfej erőteljes, de minden bizonnyal díszítetlen vállban folytatódott. Mivel a *gemma* – nyomai alapján – nem simulhatott teljesen a gyűrűfejbe, a váll pedig határozott vonalvezetésű, a gyűrű eredetijét Henkel⁶ 25. Nr. 157, ill. 56. Nr. 411. Guiraud 2-es (c, d, f g),⁷ Henig XII.,⁸ illetve Aquincum I.⁹ típusok között kell keresnünk. (3. ábra) Pontosabb típus-meghatározásra a gyűrűtest ismeretének hiányában nem vállalkozhatunk, de minden bizonnyal egy „typical Roman finger-ring”¹⁰ hagyott nyomot töredékünkön. Ennél a formánál a gyűrűtest, a vállak és a gyűrűfej külön díszítés nélkül, egyetlen lendületes ívet alkot. A fej egyáltalán nem, vagy alig emelkedik ki a váll vonalából, hangsúlyosságát az ékszer arányaihoz képest jelentős méretű díszítménye okozza. A vállak a fej felé egyenesen vastagodók, díszítetlenek. Az 1. század végétől¹¹ ismert, gyakori gyűrűforma, amely a következő század folyamán fokozatosan, kisebb-nagyobb mértékben módosult. A legszembe-tűnőbb változás, hogy a gyűrűk válla egyre szélesebb és vastagabb, esetenként szögletesebb lett,¹² a díszítés hangsúlya pedig egyre inkább a fej helyett, illetve mellett a gyűrűvállakra került át. Divatjának szűkebb időszakra történő keltezését bonyolítja, hogy a 3. század folyamán földbe került pannoniai kincsleletekben a főként 2. századra jellemző gyűrűforma a 3. század második feléig, végéig megőrződött.¹³

¹ A téglarakatár rendezését és a feldolgozást Havas Zoltán végzi. Ő hívta fel figyelmemet erre a darabra, amit ezúton is köszönök.

² Az ásatás ismertetése: KÉRDŐ 1997. 27–39.

³ HAVAS 2005.

⁴ Téglakatalógus száma. 896, azonosítási száma: 3638.

⁵ A lenyomat alapján csak nagy valószínűséggel feltételezzük, hogy gyűrűkő befoglalásával készült a fej díszítménye. A gyűrű saját anyagából készített fejen bemélyített portré igen ritka, ld. GESZTELYI T: Pannóniai gyűrűk egy debreceni magángyűjteményben, DDMÉ (2000), p. 106.

⁶ HENKEL 1913. 25., 56.

⁷ GUIRAUD 1989. 181.

⁸ HENIG 1978. 39. és fig. 1.

⁹ FACSÁDY 2003. 13.

¹⁰ JOHNS 1996. 42.

¹¹ Pl. AGUN 126.

¹² AGUN 71, 72, 118. FACSÁDY 2001a. 221. Nr.1.

¹³ Gesztelyi T: Pannonische Siegelringe: Kontinuität und Diskontinuität. In: Akten des 3. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens. Bonn, 1996. 53.; FACSÁDY 2001. 67.

A gyűrű fejrészét – pozitívban fennmaradt lenyomatából következően – intaglio díszítette. A téglalteredéken jobbra néző fej látható, fején babérkoszorúval. A fejtető, a babérkoszorú részlete, illetve a koszorút összekötő szalag az alsó lenyomaton is jól kivehető. Ugyancsak tisztán látszik az orr egyenes vonala, csak sejteni lehet viszont a szemet és a száját. Minden bizonnyal nem járunk messze az igazságtól, ha az áll vonalának erőteljes kiugrása miatt szakállas férfiportré lenyomatának tartjuk a gemma ábrázolását. Sajnálatos módon a gemma többi része a felső lenyomaton nem maradt fenn, de a gyűrűkő nyomvonalának ívelődése alapján az ábrázolásnak a nyak alatt, vállnál kellett befejeződnie.

Nem a véletlen műve, hogy a lenyomat látványa éremképet juttat eszünkbe. Bár a technikai kivitelezés különbözősége ellenére a vésnökök néha gemma készítésére is vállalkozhattak,¹⁴ mégis elsősorban az ábrázolások tematikája, szimbolikája vagy kompozíciós elemei miatt találhatunk azonos vonásokat a numizmatika és az ún. kisművészetek között.¹⁵ Portrék esetében még nyilvánvalóbb ez az összefüggés, ami a gemmaábrázolások keltezését nagymértékben segíti. A mindkét lenyomaton világosan látszó, szalaggal összefogott babérkoszorú¹⁶ bizonyossá teszi, hogy egy császár arcmását vészték a gemmára. Egyéni vonások természetesen nem fedezhetők fel a lenyomaton, a szakállviselet azonban némileg szűkítheti a feltételezhető ábrázoltak körét. A szakállt viselő császárok sora Hadrianusszal kezdődik, s csak Caracalla után törik meg. A 3. század gyors egymásutánban következő császárai között akad, aki szakállt is viselt, de, különösen a 3. század első felében uralkodó imperatorok „katonás”, borostaszerű viselete távol állt a lenyomaton kivehető, állat és arcot is beborító, minden bizonnyal ápolt körszakálltól. A gyűrű formáját, a típus legvalószínűbb készítési idejét is figyelembe véve, a későrómai korszak uralkodóit kizárhatjuk a feltételezett ábrázoltak köréből. Minden bizonnyal nem járunk messze az igazságtól, amennyiben az egyenes orrával, körszakállával (és bajuszával), kissé kerek arcával megjelenített gemmaportréban Hadrianus arcmását véljük felismerni. (4. kép)

A GYŰRŰ TULAJDONOSA

A gemmaportré azonosítása mellett felmerül a gyűrű viselési módjának és lehetséges birtokosának kérdése.

Az általánosan személyhez kötött díszítménynek, ékszereknek tartható tárgyak közül a legsokoldalúbb, többféle tartalommal felruházott, mindkét nem képviselői által viselt ékszer a gyűrű. Lehet ugyan „csupán” az *ornamenta muliebris* része, de különböző jelentéseket is hordozhat és közvetíthet a társadalom számára. Az egyszerű alapforma változatos kialakítási lehetőséget rejt magában, elsődlegesen mégis eszközként szolgált, a „személyazonosság” bizonyítékaként, a hitelesítés eszközeként szolgáló pecsét miatt birtokolták.¹⁷ Formája pedig, az ujjat körülölelő, önmagába visszatérő kör, mágikus hiedelmek, az isten–ember és ember–ember közötti kapcsolat kimutatásának eszközévé tette.¹⁸ Anyaga szerint fontos megkülönböztető jellé, státusszimbólummá vált.¹⁹ A köztársaságkorban a senatori rend tagjai vasgyűrűt viseltek, s aranygyűrű kezdetben csak a külföldi követségbe indulóknak járt, majd az – a lovagrend létrejöttékor – ennek a rendnek a megkülönböztető jele lett.²⁰ Az aranyból készült gyűrű rangjelző mivolta a katonaságnál is érvényre jutott,²¹ a megkülönböztetett rendből kikerült katonai parancsnokok viselhették, a katonaság soraiban azonban csak Septimius Severus rendelete alapján, 197. után válhatott általánossá.²² Már Plinius is utal azonban arra, hogy a tiltások ellenére többen is hordtak – jogosulatlanul – aranyból készült gyűrűt.²³ Az ábrázolások és a tárgyi leletek tanúsága szerint a római császárkor leggyakrabban viselt ékszerfajtája volt, a luxus és a pazarlás fokmérője is olykor.²⁴ A hüvelykujj kivételével mindkét kéz minden ujján lehetett, akár több darab együttesen is. Az irodalmi források²⁵ állítását megerősítik az ábrázolások, néhány egyiptomi múmiaportrén²⁶ kívül a palmyrai köemlékeken a sok ékszerrel viselő hölgyek több ujján is látható gyűrű.²⁷ Rómovárosi emlékek mellett a provinciális kőfaragás is szolgál példával.²⁸ A

¹⁷ HENIG 1978. 22.

¹⁸ TÓTH 1986. 21.

¹⁹ REINHOLD, M: Usurpation of Status and Statussymbols in the Roman Empire. *Historia* 21. (1971), p. 287.; KOLB, F.: Zu Statussymbolik in antiken Rom. *Chiron* 7. (1977), p. 243. ERGÜN 1999. 714.

²⁰ PLINIUS NH XXXIII. 29.; ALFÖLDY 2000. 23.

²¹ SANDER, E: Die Kleidung der römischen Soldaten. *Historia* 12. 1963. 144.

²² HERODIANUS, III. 8. 4–5. CASSIUS DIO, LXXVI.1.1.

²³ TÓTH 1986. 19. N. ERGÜN 1999. 715.

²⁴ IUVENALIS, 7. 140.

²⁵ PL. PLINIUS NH 33,24., MARTIALIS 11. 59.

²⁶ DOXIADIS 1995. 19. Nr. 11–12, 71. Nr. 59, 60, 117. Nr. 89, 119. Nr. 93. és 118. Nr. 90.

²⁷ INGHOLD H: Studier over Palmyrensk skulptur. Koppenhága, 1928. 49, 50, 51. kép; DEPERT–LIPPITZ, B.: Die Bedeutung der palmyrenischen Grabreliefs für die Kenntnis römischen Schmucks, Palmyra. Linz, 1987. 181, 182, 183.

²⁸ ERGÜN 1999. 715. LEFÈVRE 1990. 47–48., Nr. 22.

¹⁴ GESZTELYI T: Numizmatika és glyptika. In: Numizmatika és társudományok 3. Nyíregyháza, 1999. 127.

¹⁵ VERMEULE, C.C: Copying in Imperial Roman Die Design Numismatic Circular 60. (1952), p. 395–400.; HENIG 1978. 135.

¹⁶ ALFÖLDI 1970. 235.

pannoniai sírkövek egy részén is megfigyelhetünk az ábrázolt személy ujján gyűrűt. A legtöbb esetben azok a férfiak viselik – bal kezük gyűrűsujján vagy kisujján –, akik kezükben irattekercset tartanak, illetve az irattekercset tartó férfiak kezén kivétel nélkül megtalálható.²⁹

Kérdés, hogy a lehetséges tulajdonos meghatározásához közelebb segít-e a gemma ábrázolása? Bár a gyűrűbe foglalt gemmák képi világának témaválasztása, az ábrázolások elterjedési területe és statisztikai elemzése alapján, bizonyos mértékig függhetett annak tulajdonosának– viselőjének foglalkozásától, társadalmi helyzetétől,³⁰ egy császári képmást hordozó gyűrűkő azonban más szempontok szerinti megítélést kíván. Propagandaértéke kétségtelen, ugyanakkor viselése kifejezésre juttatja az uralkodó iránti hűséget is. Gemmák ajándékozásáról nincs adatunk, csupán az uralkodói portrét magán hordozó pénzérmék osztogatásáról találhatunk elszórt utalásokat.³¹ A Digestában³² ékszerként viselt arany és ezüstpénzekről olvashatunk: „*Nomismata aurea vel argentea vetera, quibus pro gemmis uti solent...*” A 2. századtól követhető nyomon, hogy az érmeket – gemmaként felhasználva – ékszer részeként viselik.³³ A kutatás nem foglal állást egyértelműen a császári ajándékozás kérdésében a császárportréval vésett gemmák esetében sem.³⁴ Stíluskritika alapján egy részük készítése udvari műhelyhez köthető, ugyanakkor bizonyos anomáliák alapján a provinciális gemmavésésben is feltételezhető gyakorlat a császárportré metszése.³⁵ A gyűrűben vagy abból kiesve előkerült „császári” gemmák három időhorizonton sűrűsödnek,³⁶ amelyek egy adott terület politikai hangsúlyát tükrözik. A gemmaletek mennyiségét, ezen belül pedig a császárt és környezetének tagjait ábrázoló metszeteiket tekintve meglepő az Aquincumban előkerült darabok csekély száma.³⁷ Figyelmen kívül hagyva a császári ház asszonyainak nemegyszer csak frizurájuk alapján valószínűsíthető képmásait, az impe-

ratorok arcmásával vésett intagliók mennyisége és területi eloszlása azt sugallja, hogy ezek készítése és szétosztása szabályozott lehetett.

ELLENŐRZŐ LÁTOGATÁS A TÉGLAKÉSZÍTŐ MŰHELYBEN?

A téglakészítő műhelyekről, azok vezetőiről a principátus korából kevés írásos adat áll rendelkezésünkre. Csupán néhány előjárót ismerünk név szerint, de felirataik alapján sem a *figlinarii*,³⁸ sem a *magistri figlinarum* nem lehettek magas rangban, az *immunes*-hoz tartoztak.³⁹ Bár a császárportrés gyűrű tulajdonosának társadalmi helyzetét pontosan nem tudjuk meghatározni, a gyártási folyamathoz azonban némi adalékul szolgálhat gyűrűje lenyomata. Mivel a lenyomat duplázódott, feltételezzük, hogy a szárításra előkészített téglá legalább keze magasságában – állványon – lehetett, s nem a gyűrű esett véletlenül a földön lévő téglára. Alátámasztja ezt a feltételezést, hogy egyes téglafajtákon – tubusokon, imbrexeken, padlótéglákon – lábnyomokat nem lehet megfigyelni.⁴⁰

A gyűrűt nem viselhette a munkafolyamatban közvetlenül részt vevők egyike sem, így magasabb rangban lévő látogatót kell feltételeznünk. Bár a téglabélyegeg előkerülési helyei alapján általában ezek, akár nagyobb távolságokra történt szállítását feltételezi a kutatás,⁴¹ elgondolkodtató a töredék előkerülési helye. A kész tubust a helytartó rezidenciájának építkezéséhez használták fel, ezért esetleg az ellenőrzés sem lehetett véletlen.

A téglatöredék újkori rétegből került elő, így közelebről nem lehet meghatározni, mely épületrész készítésére, esetleg javítására került sor a gyűrűportré alapján feltételezett időszakban.

Az ásatások során nagy mennyiségben előkerülő, bélyegei révén keltező értékkel bíró építőanyag előállításának konkrét folyamatáról, a munka szervezéséről, az egyes munkafázisokról kevés adattal rendelkezünk. Egy véletlenül megőrződött, apró nyom azonban gondolatébresztő lehet.

²⁹ Az aquincumi sírkőplasztikára vonatkozóan: FACSÁDY 1997. 105.

³⁰ SCHMIDT, E.M. Gemmen und Glaspasten in der Prähistorischen Staatssammlung, München. Bayerische Vorgeschichtsblätter 36. (1971), p. 244.; AGUN 12–13.

³¹ FACSÁDY 1999–2000. 270.

³² POMPONIUS, Dig. VII. 1,28.

³³ FACSÁDY 1999. 117. FACSÁDY 1999–2000. 290.

³⁴ Aquincum egyetlen császárportrés gemmájával kapcsolatban ld. NAGY L: Bp. Tört. II. Bp. 1942. 627., illetve ellenvéleményként NAGY T: Vettia Fortunata szarkofágja és mellékletei = Der Sarkofag von Vettia Fortunata und seine Beigaben. ArchÉrt 114–115. (1987–1988.), p. 240.

³⁵ GESZTELYI 1985. 182–183.

³⁶ DEMBSKI, G: Kaiserliche Gemmen und Kameen aus Carnuntum. Carnuntum Jahrbuch 1998. 20.

³⁷ AQUILEIA–AQUINCUM 1995. 89–95.

³⁸ LÓRINCZ 1991. 194.

³⁹ LÓRINCZ 1991. 193.

⁴⁰ HAVAS 2005. 32.

⁴¹ LÓRINCZ 1990. 86., 41. j.

IRODALOMJEGYZÉK

- AGUN GESZTELYI, Tamás: Antiken Gemmen im Ungarischen Nationalmuseum. In: *Catalogi Musei Nationalis Hungarici SerArch* 3. Bp., 2000.
- ALFÖLDI 1970 ALFÖLDI András: Die Monarchische Repräsentation im römischen Kaiserreiche. Darmstadt, 1970.
- ALFÖLDY 2000 ALFÖLDY Géza: Római társadalomtörténet. Bp., 2000.
- AQUILEIA–AQUINCUM Aquileia–Aquincum / Szerk. Szabó K. Bp., 1995.
- DOXIADIS 1995 DOXIADIS, E.: The Mysterious Fayum Portrait. *Faces from Ancient Egypt*. London, 1995.
- ERGÜN 1999 ERGÜN, N.: Der Ring als Statussymbol. *Kölner Jahrbuch* 32. (1999), p. 713–725.
- FACSÁDY 1997 R. FACSÁDY Annamária: Représentations de parures sur les stèles funéraires du Musée d’Aquincum. In: *Akten des 4. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens, Celje 1995. Situla* 36. (1997), p. 103 – 106.
- FACSÁDY 1999 R. FACSÁDY Annamária: A numizmatika jelentősége a római ékszerkutatásban = The significance of numismatics in the study of Roman jewelry. In: *Numizmatika és társtudományok* 3. Nyíregyháza, 1999. p. 117–126.
- FACSÁDY 1999–2000 R. FACSÁDY Annamária: Roman mounted coins. *ActaArchHung* 51. (1999–2000), p. 269 – 325.
- FACSÁDY 2001 R. FACSÁDY Annamária: Trésors de bijouterie trouvés en Pannonie. *ActaArchLovaniensia–Monographiae* 12. (2001), p. 67.
- FACSÁDY 2003 R. FACSÁDY Annamária: Az aquincumi ékszerek. Adatok a római testékszerek forma és anyag szerinti korszakolásához. PhD értekezés. (Kézirat) Bp., 2003.
- GESZTELYI 1998. GESZTELYI Tamás: Pannoniai vésett ékkövek. Bp., 1998.
- GESZTELYI 1985 GESZTELYI Tamás: Caracalla és Geta ábrázolása provinciális gemmákon. (Az ikonográfiai megkésetttség kérdése a gliptikában). *ArchÉrt* 112. (1985), p.
- GUIRAUD 1989. GUIRAUD, H.: Bagues et anneaux á l’époque romaine en Gaule, Gallia 46. (1989), p. 173–211.
- HENIG 1978. HENIG, M.: A Corpus of Roman Engraved Gemstones from British Sites. In: *BAR British Series* 8. Oxford, 1978.
- HENKEL 1913 HENKEL, F.: Der römischen Fingerringe der Rheinlande und der benachbarten Gebiete. Berlin, 1913.
- KÉRDŐ 1997 KÉRDŐ Katalin: Előzetes jelentés a helytartói palota szondázó jellegű kutatásáról = Preliminary report on test excavations at Governor’s Palace. In: *Aquincumi füzetek* 3. Bp., 1997. p. 27–39.
- LÓRINCZ 1991 LÓRINCZ, Barnabás: Organisatorische Fragen der Herstellung und Vewendung von Ziegelstempeln. *Specimina Nova* (1991), p. 191 – 211.
- LÓRINCZ 1990 LÓRINCZ Barnabás: A hadsereg építkezései. A bélyeges téglák. In: *Pannonia régészeti kézikönyve / szerk. Mócsy A., Fitz J.* Bp., 1990.
- LEFÈBVRE LEFÈBVRE, L.: Le Musée Luxembourgeois Arlon (kiállítási vezető). Brüsszel, 1990.
- TÓTH 1986 TÓTH Endre: Római gyűrűk és fibulák. In: *Évezredek, évszázadok kincsei* 3. Bp., 1986.

BRICK WITH JEWEL IMPRESSION FROM AQUINCUM

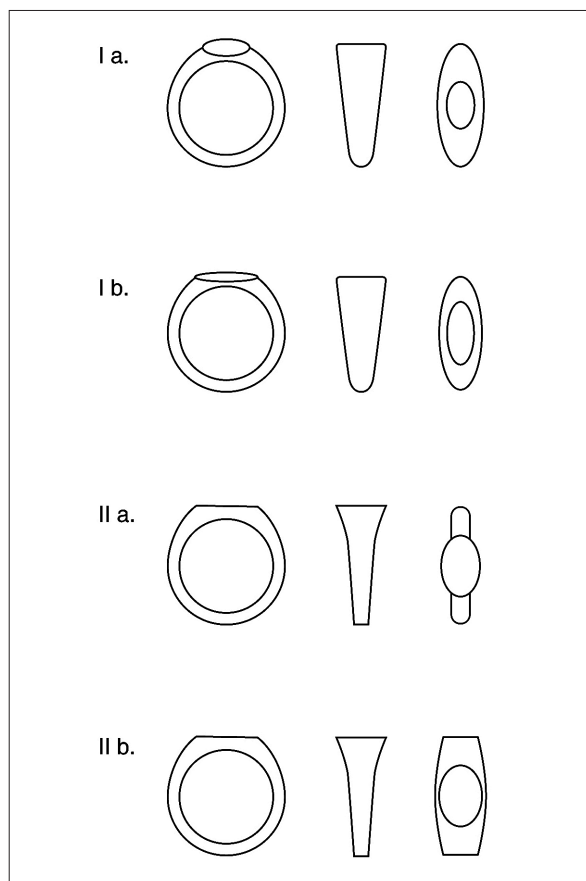
During the excavation of the Resident of Aquincum's palace in 1996, a fragment of a tube (brick) was found featuring side by side with the CHO seal (?) an impression which was made unintentionally. The impression comes without a doubt from a ring. Judging by its shape the ring node would have continued in a marked but nonetheless unadorned shoulder. As it shows on the impression, the gem could not have been entirely level with the ring node. The original of the ring belongs with types Henkel 25. Nr. 157, 56 as well as. Nr. 411. Guiraud 2 (c, d, f g), Henig XII., or Aquincum I. The node was decorated with an intaglio depicting a human profile with a laurel looking right - in all likelihood a bearded

man's profile, considering the markedly jutting chin-line. The laurel, however, is unmistakable evidence that the gem portrays an emperor. The shape of the ring, the straight nose along with the chin curtain and the moustache, as well as the round face suggest that the portrait is that of Hadrian.

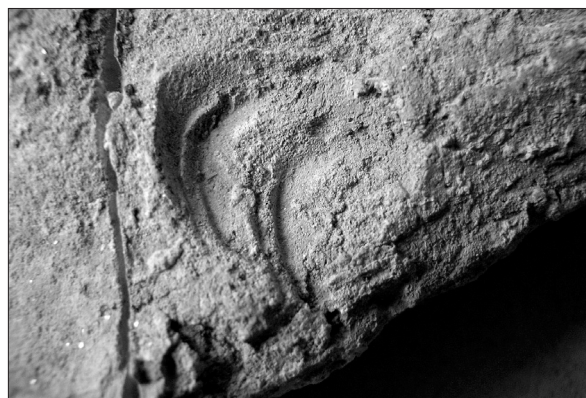
The ring impression appears twice on the brick, which allows us to make certain inferences concerning the method of brick manufacture, namely, that the moulded bricks were dried on shelves or stands. The owner of the ring, presumably a professed follower or henchman of the emperor would have been a visitor of the brick-manufacturing workshop.

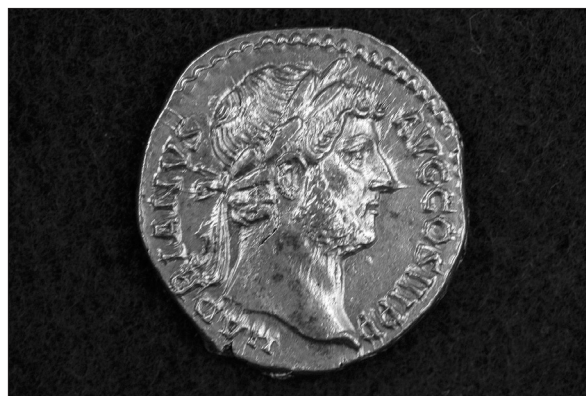
1. kép. Tubus töredéke bélyeggel és ékszer lenyomatával

3. ábra. Az Aquincumi gyűrűk I. és II. típusa

2. kép. A gyűrű kettős lenyomata

4. kép. Hadrianus portréja érmen

TARTALOM – CONTENTS

KÖSZÖNTÉSEK

BENCZE Zoltán	
Nagy Emese nyolcvan éves	7
WELLISCH Márta	
Nagy Emese (1926-) szakirodalmi tevékenysége	9
SZIRMAI Krisztina	
Kaba Melinda nyolcvan éves	13
HANNY Erzsébet	
Kaba Melinda (1926-) szakirodalmi tevékenysége	15

TANULMÁNYOK

ENDRÓDI Anna – Horváth M. Attila	
Kora bronzkori arany korong Csepel-szigetről	
<i>Early Bronze Age gold disc from the Csepel Island</i>	21
MARÁZ Borbála	
Budapest–Gellérthegy és környékének késő LaTène-kori településtörténete II.	
<i>Siedlungsgeschichte von Budapest – Gellértberg und Umgebung in der späten LaTène-Zeit II.</i>	31
FACSÁDY Annamária	
Ékszerlenyomatos római téglá Aquincumból	
<i>Brick with jewel impression from Aquincum</i>	45
FACSÁDY Annamária	
Aquincumi fülbevalók	
<i>Earrings from Aquincum</i>	51
GABLER Dénes	
Terra sigillaták az albertfalvi vicus nyugati részén	
<i>Terra sigillata im Westteil des vicus von Albertfalva</i>	71
NAGY Margit	
Kora népvándorláskori sírleletek Budapest területéről	
<i>Grabfunde aus der frühen Völkerwanderungszeit im Gebiet von Budapest</i>	95
BERTALAN Vilmosné	
Corrardus „procurator operum domine regine ... senioris”	
<i>Meister Corrardus, der Leiter der Bauarbeiten und Bauwerkstatt von Königin Elisabeth</i>	157

IRÁSNÉ MELIS Katalin – TÓTH Attila	
A Budapest Margit-szigeti királyi udvarhely és a domonkos apácakolostor területén előkerült építészeti kőtöredékek katalógusa	
<i>Katalog der im Bereich des Königssitzes und dem Dominikanernonnenkloster auf der Margareteninsel von Budapest gefundenen architektonischen Steinfragmente</i>	179
HAVASI Krisztina	
Az óbudai királyi, utóbb királynéi vár kőemlékei	
<i>Steindenkmäler der königlichen Burg von Óbuda</i>	221
HOLL Imre	
Külföldi kerámia Magyarországon III. (14-17. század)	
<i>Ausländische Keramikfunde in Ungarn III. (14–17. Jh.)</i>	253
BENDA Judit	
Fazekasműhely a 18. századi Vízivárosban	
<i>Eine Töpferwerkstatt in der Budaer Wasserstadt des 18. Jahrhunderts</i>	295
MŰEMLÉKVÉDELEM	
ISTVÁNYI Gyula	
Elméleti~, Épített~, Virtuális Rekonstrukció – a Kronoszkóp ürügyén	
<i>Rekonstruktion Theoretische~, Erbaute~, Virtuelle~ – A' propos Kronoskop</i>	315
ZSIDI Paula	
A papírtól a képernyőig – aquincumi rekonstrukciók	
<i>From the plan sheet to the screen– reconstructions in Aquincum</i>	323
MEGEMLÉKEZÉS	
SZILAS Gábor	
Kőszegi Frigyes (Újpest, 1933. – Hévíz, 2006.)	339
HANNY Erzsébet	
Kőszegi Frigyes (1933 – 2006) szakirodalmi tevékenysége	340
RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS	343

RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS

ActaArchHung	= Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ActaHAHung	= Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ActaAntHung	= Acta Antiqua (Budapest)
AJA	= American Journal of Archaeology
AKorr	= Archäologische Korrespondenzblatt (Mainz)
Alba Regia	= Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis (Székesfehérvár)
Antaeus	= Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AnthrKözl	= Anthropológiai Közlemények (Budapest)
AntNat	= Antiquités Nationales (Saint-Germain-en-Laye)
AntTan	= Antik Tanulmányok (Budapest)
AqFüz	= Aquincumi füzetek : Aquincum. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései. (Budapest)
ArchA	= Archaeologia Austriaca (Wien)
ArchÉrt	= Archaeológiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	= Archaeologia Hungarica (Budapest)
ArchKözl	= Archaeológiai Közlemények (Budapest)
ArsHung	= Ars Hungarica. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Közleményei (Budapest)
BAR BS	= British Archaeological Reports – British Series (Oxford)
BAR IS	= British Archaeological Reports – International Series (Oxford)
BJ	= Bonner Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden in Rheinlande (Bonn)
BRGK	= Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Berlin)
BTM	= Budapesti Történeti Múzeum
BudRég	= Budapest Régiségei (Budapest)
CIL	= Corpus Inscriptionum Latinarum
CommArchHung	= Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
DissArch	= Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae (Budapest)
DissPann	= Dissertationes Pannonicae (Budapest)
EMÉ	= Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
FolArch	= Folia Archaeologica (Budapest)
FontArchHung	= Fontes Archaeologici Hungariae (Budapest)
JAMÉ	= A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
JPMÉ	= Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)
JRGZM	= Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz (Mainz)
KMK	= A Komárommegyei Múzeumok Közleményei (Tata)
KSIA	= Kratkie Szobscsenyija o Dokladah i Polevyh Isszledovanyijah Insztituta Arheologii AN. SzSzsZR (Moszkva)
LK	= Levéltári Közlemények (Budapest)
MAIET	= Materialy po Arheologii, Isztorii i Etnografii Tavrii (Szimferopol)
MFME–StudArch	= Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica (Szeged)

MHB	= Monumenta Historica Budapestinensia (Budapest)
MRT	= Magyarország Régészeti Topográfiája
MűÉ	= Művészettörténeti Értesítő (Budapest)
NK	= Numizmatikai Közlemények (Budapest)
RégFüz	= Régészeti Füzetek (Budapest)
RFS	= Roman Frontier Studies
RGA	= Reallexicon der Germanischen Altertumskunde
RLÖ	= Der Römische Limes in Österreich (Wien)
Savaria	= Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője (Szombathely)
SIA	= Slovenská Archeologia (Bratislava)
SMK	= Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
SovArch	= Szovjetszkaja Arheologija (Moszkva)
StComit	= Studia Comitatus (Szentendre)
StudArch	= Studia Archaeologia
SzekMÉ	= Szekszárdi Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
SzMMÉ	= A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
TBM	= Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)
VMMK	= A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)